

152-156

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Монтессорі-Центр реабілітації дітей-інвалідів м. Полтави «Соняшник»
Полтавський обласний благодійний фонд «Громадське здоров'я»

0
...10

...15

...18

**СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
ДИТИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА:
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ,
ПСИХОЛОГІЧНИЙ, КОРЕКЦІЙНИЙ
І МЕДИЧНИЙ АСПЕКТИ**

..21

..24

..27

31

МАТЕРІАЛИ
всеукраїнської науково-практичної конференції
13-14 квітня 2017 року

35

39

3

5

Полтава
ТОВ "АСМІ"
2017

Рекомендовано до друку Вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 10 від 27.04.2016 року)

Редакційна колегія:

Пахомова Н. Г.	– доктор педагогічних наук, професор
Миронова С. П.	– доктор педагогічних наук, професор
Березан В. І.	– кандидат педагогічних наук, доцент
Березан О. І.	– кандидат медичних наук, доцент
Котломанітова Г. О.	– кандидат педагогічних наук, доцент
Копоненко Л. В.	– кандидат педагогічних наук, доцент
Копонова М. М.	– кандидат психологічних наук, доцент
Петрушов А. В.	– кандидат медичних наук, доцент
Погребняк В. А.	– кандидат педагогічних наук, доцент
Савельєва Н. М.	– кандидат педагогічних наук, доцент
Сайко Н. О.	– кандидат педагогічних наук, доцент
Олефір О. І.	– кандидат педагогічних наук, старший викладач

Автори опублікованих матеріалів відповідають за підбір,
точність і достовірність наведених фактів, правильне цитування
джерел, власних імен та інших відомостей.

Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів.

“Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний корекційний і медичний аспекти”, Всеукр. наук.-практ. конф. (2017; Полтава).

Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції “Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, корекційний і медичний аспекти”, 13–14 квіт. 2017 р. [Текст] / [за заг. ред. Пахомової Н.Г.]; ПНПУ імені В.Г. Короленка. – Полтава: ТОВ “АСМІ”, 2017. – 337 с.

ISBN 978-966-182-467-5

До збірника увійшли наукові праці фахівців зі спеціальної освіти, соціальної сфери і медицини з проблем розвитку і становлення особистості дитини в різних регіонах України. Висвітлено вплив біосоціальних факторів, комплексного психолого-медико-педагогічного підходу, сучасних технологій навчання і виховання, професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми та педагогічної компетентності батьків на формування особистості дітей із порушеннями психофізичного розвитку різної нозології та без порушень.

УДК 159.923.2. – 053.5 "712" (082)

ЗМІСТ

<i>Олена Антонь</i> СПЕЦИФІКА РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	10
<i>Наталія Бажан</i> ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОРИТМІЧНИХ ІГОР У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ.....	15
<i>Тетяна Байбара</i> ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАЛЬНО-КОРЕКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ.....	18
<i>Галина Бафталовська</i> СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІЗ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ МАРГІНАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ.....	21
<i>Олексій Березан</i> ПСИХОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	24
<i>Вадим Бєлікєв</i> СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ БАТЬКИ ЯКИХ БУЛИ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ.....	27
<i>Анастасія Білявська</i> ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	31
<i>Тетяна Борсук</i> УПЛИВ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР НА ФОРМУВАННЯ СУЇЦИДАЛЬНИХ НАМІРІВ У ПІДЛІТКІВ.....	35
<i>Інна Бортник</i> АКТИВІЗАЦІЯ МІЖПІВКУЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЯК ОСНОВА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ.....	39
<i>Ольга Бурда</i> ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ МОТОРНОЮ АЛАЛІЄЮ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	43
<i>Марина Вельсун</i> ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У СІМ'ЯХ ГРУПИ РИЗИКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	45
<i>Тетяна Генік</i> ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	

порушення, забезпечувало від недостатнього розвитку мовлення, стимулювало комунікативну функцію.

Усе зазначене дозволяє визнати, що традиції народної педагогіки володіють невичерним арсеналом корекційно-реабілітаційних навчальних, розвивальних засобів. Етнокультурологічні форми родинного виховання, національні звичаї освітнього середовища постали витоками сучасної педагогічної науки, логопедії й логоритміки зокрема. У своїй розвідці ми обмежилися коротким аналізом лише кількох видів українського дитячого фольклору, не приділивши достатньо значення пісенному, поетичному та ігровому жанрам. Останнє заслуговує більш приціпної наукової уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика: Учеб.для студ.высш.учеб.заведений. / Г.А. Волкова. – М.: Владос, 2003. – 272 с.
2. Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки. / Упоряд. Г.В. Довженок. – К.: Наукова думка, 1984. – 410 с.
3. Дитячі пісні та речитативи / Упоряд.: Г.В. Довженок, КМ. Луганська. – К.: Наукова думка, 1991. – 448 с.
4. Лановик М. Усна народна творчість: Навчальний посібник / М. Лановик, З. Лановик. – Київ: Знання-Прес. – 591 с.
5. Поварова И.А. Коррекция заикания в играх и тренингах / И.А. Поварова. – СПб.: Питер, 2004. – 348 с.
6. Роговик Л. Психомоторика дитини / Л. Роговик. – К.: Главник, 2005. – 112 с.
7. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
8. Українська етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник / За ред. акад. В. Кононенка. – Івано-Франківськ, 2005. – 508 с.

УДК 376.3.013.77: 376.42: 821.161.2

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З РОЗУМОВО ВІДСТАЛИМИ ДЕВ'ЯТИКЛАСНИКАМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Ніна Кравець

Схарактеризовано особливості застосування інноваційних технологій навчання на уроках літератури у роботі з розумово відсталими учнями. Доведена доцільність комплексного застосування інноваційних технологій навчання в процесі поетатного вивчення учнями художнього твору з метою формування читацьких умінь у цієї категорії школярів.

Ключові слова: розумово відсталі учні, урок літератури, художній твір, етапи вивчення твору, інноваційні технології навчання, читацька діяльність.

Features of innovative teaching technologies on literature lessons in the educational process with mentally retarded pupils are characterised. The expediency of complex use of innovative teaching technologies in the process of stage-by-stage

schoolchildren's studying a work of art with the aim of forming their reader abilities is proved.

Keywords: *mentally retarded pupils, literature lesson, work of art, stages of studying a work of art, innovative teaching technologies, reader activity.*

Сучасна спеціальна загальноосвітня школа для розумово відсталих учнів покликана готувати компетентного випускника, здатного для задоволення життєвих потреб отримувати з різних джерел необхідну інформацію та адекватно використовувати її. Певним чином сприяють цьому запроваджені на уроках літератури інновації, спрямовані на формування читацької компетентності учня.

Особливості компетентнісного підходу в освіті розглянуто в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних учених (М. Алексєєв, С. Бондар, І. Зимня, О. Пометун, Дж. Равен, А. Хуторської та ін.). Читацьку компетентність охарактеризовано в роботах Т. Яценко, О. Ісаєвої, В. Мартиненко й ін. Зокрема, В. Мартиненко розглядає читацьку компетентність як складне багатокомпонентне особистісне утворення, що є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентностей і передбачає оволодіння учнями сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, які дають змогу дитині самостійно орієнтуватися в колі дитячого читання, працювати з різними видами письмових творів [2].

Формуванню читацької компетентності у розумово відсталих учнів завдяки читацькій діяльності присвячено недостатньо робіт. Читацьку діяльність розглядаємо як базу для оволодіння читацькою компетентністю. Під читацькою діяльністю розуміємо організований на засадах особистісно зорієнтованого навчання процес діалогічної взаємодії учня й учителя з текстом, або учня з учнем, учня з учителем із метою розкриття та засвоєння змісту тексту, розуміння смислу, вкладеного автором у текст, створення індивідуального смислу як засобу читацького саморозвитку. З огляду на те, що застосування лише загальноприйнятих методів навчання літератури (репродуктивний, евристичний, творчого читання, дослідницький) не забезпечує оволодіння учнями читацькою діяльністю на належному рівні як бази читацької компетентності, ми застосували інноваційні технології навчання на уроках літератури у 9 класі на всіх етапах вивчення творів для корекції наявних в учнів порушень розвитку у процесі читацької діяльності. Пріоритет інноваційним технологіям надавали з огляду на особливості психофізичного стану учнів та результати аналізу особових справ і спостережень за школярами на уроках літератури. «Завдяки інноваційним технологіям навчання розумово відсталі школярі оволодівають уміннями читацької діяльності, у них формується позитивна мотивація до читання художньої літератури, яка переходить в інтерес; учні поступово стають читацько-компетентними активними читачами». [1, с. 69]. Поряд із загальноприйнятими методами навчання

літератури використовували інноваційні методи: літературні ігри, діалогові й комп'ютерні технології, засоби підтримуючої комунікації.

Для експерименту використали твори В. Винниченка «Федько-халамидник» та Марка Вовчка «Кармелюк». Навчання проходило поступово з огляду на етапи вивчення твору: сприймання твору (робота з біографією автора (письменника) та заголовком (назвою твору), підготовка до аналізу твору, аналіз твору, підсумковий етап.

На етапі сприймання оповідання «Кармелюк» (пропедевтичний тип уроку) провели віртуальну екскурсію з метою ознайомлення учнів із письменницею – автором твору та пригадування історичних подій, покладених в його основу. Перед початком роботи з оповіданням «Федько-халамидник» на першому (пропедевтичному) уроці знайомили учнів із біографією, творчістю, громадською діяльністю В. Винниченка – автора оповідання. Також організували уявне інтерв'ю школярів із письменниками: *Коли вперше почали писати твори? Як називається ваш перший твір? Про кого чи про що він?*

Актуалізуючи здобуті учнями знання, поглиблюючи інтерес до творчості авторів, застосували технологію «пригадай автора». Діти з множинними порушеннями розвитку (МНР) працювали з картками, на яких було вказано прізвища різних авторів та назви їхніх творів. Читаючи з екрану монітора завдання, школярі самостійно відповідали на них за допомогою карток.

Ознайомлення з кожним твором розпочинали з роботи із заголовком. Знайомлячи з назвою твору, враховували, що заголовок завжди спрямовує учня-читача на майбутнє читання, сприяє зосередженню уваги на героях чи персонажах твору, викликає інтерес до читання. Звертаючи увагу учнів на значенні назви твору, використали прийом «передбачення». Проте розумово відсталі не досить чітко диференціюють сутність понять «твір», «заголовок», «назва твору». Для кращого розуміння сутності вказаних понять і ролі назви, поряд із заголовком та уривком з твору, на слайді запропонували графічну схему-модель *назва → твір* із одночасним використанням допоміжних запитань.

На етапі сприймання твору обговорювали портрети літературних героїв, початок твору. Розумово відсталі у зв'язку з бідністю словника, відсутністю експресивної лексики, важко характеризувати образи героїв. Тому разом з учнями досліджували, які ролі виконують герої кожного оповідання та як вони себе у них проявляють. Школярі визначали, який характер і тип людини зобразив письменник, виявляли унікальність героїв, їхню відмінність один від одного чи подібність. Зокрема, визначали, які ролі поєднують у собі Федько і Толик – герої оповідання «Федько-халамидник».

На етапі підготовки до аналізу твору використали завдання, що поєднували в собі аналітичні запитання і запитання евристичного спрямування, які відображали послідовність зображеного, характеристику вчинків героїв, їхні стосунки, поведінку, причинно-наслідкові зв'язки між

зображеним. Зважаючи на важливість бесіди евристичного спрямування, для опанування учнями змістом та усвідомлення смислу оповідань бесіду проводили так, щоб школярі могли відповісти на запитання: чому?, для чого?, про що дізналися? і т. п.

Для розвитку й корекції мислення, мовлення, пам'яті, уточнення, систематизації та закріплення знань пропонували скласти сенкани про Устима в юності та у дорослому віці, про поведінку Федька й Толика до і після події на ставку. Також використали бесіду евристичного спрямування, у ході якої учні розповідали про те, як змінився зовнішній вигляд Кармелюка після того, як він став дорослою людиною. Опіраючись на текст, школярі доводили, що на початку оповідання – це одна людина, а наприкінці оповідання – інша. Те ж розповідали й про Толика. Водночас використали технологію «діаграма Вена». Рольова гра «виправ помилку» допомагала визначити позитивного героя та розкрити поведінку героїв у різних життєвих ситуаціях. Відповіді учні доповнювали читанням уривків з тексту творів. Школярі з множинними порушеннями розвитку отримали картки з набором слів, серед яких були слова, необхідні для характеристики героїв.

Аналізуючи твір, як форму контролю навчальних досягнень використовували тестовий контроль із огляду на те, що розумово відсталі підлітки знайомі з комп'ютером, працюють із ним у школі і вдома. Тестові завдання пропонували у відкритій формі зі запитаннями різного рівня складності.

На підсумковому етапі вивчення твору використовували завдання на зіставлення й порівняння сутності зображених подій, явищ, проводили дискусії. Прийом «акваріум», за якого учні виконували запропоноване на слайді завдання, допоміг глибше усвідомити сутність оповідань, послідовність зображених подій. Для кращого розуміння сутності зображених в оповіданні «Федько-халамидник» подій, ідеї твору, причинно-наслідкових зв'язків, уточнення й закріплення отриманих знань, провели дискусію на тему «Два хлопчики-однолітки – два вчинки».

По закінченню експериментального навчання виділили критерії володіння читацькими уміньми даною категорією підлітків. Це дало змогу визначити чотири рівні володіння читацькими уміньми. До високого рівня віднесли 21 % респондентів, чого не спостерігали на констатувальному етапі дослідження; на достатньому рівні виконували завдання 53 %; до репродуктивного рівня увійшло 17 % учнів; на початковому залишилося 9 % підлітків, яким навчання дається важко через наявність, крім розумової відсталості, супутніх порушень розвитку.

Отже, застосування інноваційних технологій на уроках літератури в роботі з розумово відсталіми дев'ятикласниками сприяло корекції наявних у них порушень розумового розвитку та вихованню учнів як активних читачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравець Н. П. Комплексне застосування інноваційних технологій навчання на уроках літератури та виховання розумово відсталих учнів як активних читачів / Н. П. Кравець // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Вип. 3. – Бердянськ : БДПУ, 2016. – С. 59-70.
2. Мартиненко В. О. Сутнісні характеристики читацької компетентності молодших школярів / В. О. Мартиненко // Початкова школа. – 2013. – № 12. – С. 3-7.

УДК 37.013.42-053.6

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

Світлана Кузнецова,
науковий керівник Валентина Березан

Визначено поняття феномену дезадаптованості, описуються технології соціальної роботи з дезадаптованими підлітками.

Ключові слова: дезадаптованість, дезадаптовані підлітки, соціальний працівник, соціальна робота.

The article defines the concept deadaptovanosti phenomenon, describes technology disadaptated social work with teenagers.

Keywords: deadaptovanist, non-adapted adolescents, social worker, social work.

Одним із найважливіших напрямів соціальної роботи є робота з дітьми, яких виділяють в самостійну категорію, але називають при цьому по-різному: важкі, важковиховувані, педагогічно занедбані, проблемні, дезадаптовані, діти групи ризику тощо.

Визначення «важкі», «важковиховувані», «педагогічно занедбані», «проблемні» даються таким дітям з позиції педагога, для якого вони створюють особливі труднощі, проблеми, незручності і цим виділяються серед «звичайних» дітей. Така точка зору лежить в основі традиційних педагогічних підходів у ставленні до цих дітей.

Різним аспектам соціально-педагогічної роботи з проблемою соціальної дезадаптації дітей та підлітків присвячено низку вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень (І. Зверева, О. Безпалько, А. Капська, Г. Лактіонова, І. Липський, Л. Мардахаєв, Ж. Петрович).

Метою статті є опис технологій соціальної роботи з дезадаптованими підлітками. Соціальна дезадаптація підлітків – це порушення процесу соціального розвитку, соціалізації індивіда. Ознаками соціальної дезадаптації є: порушення норм моралі і права, асоціальні форми поведінки і деформація системи ціннісних орієнтацій, втрата соціальних зв'язків з сім'єю, школою та різке погіршення нервово-психічного здоров'я, збільшення ранньої підліткової алкоголізації, схильність до суїциду тощо [2].

У дослідницькій літературі перераховується кілька факторів, що впливають на процес дезадаптації підлітків: спадковість (психофізична, соціальна, соціокультурна), психолого-педагогічний фактор (дефекти шкільного і сімейного виховання), соціальний фактор (соціальні та соціально-економічні умови функціонування суспільства), соціальна діяльність самого індивіда, тобто активно-вибіркове ставлення до норм і цінностей свого оточення, його впливу, а також особисті ціннісні орієнтації і здатність до саморегулювання свого оточення [5].

На жаль, сучасний стан суспільства не тільки не сприяє вирішенню проблеми дезадаптації дітей і підлітків, але, навпаки, загострює її. За останні роки соціально-економічні причини, що зумовлюють зростання числа неповнолітніх, поведінка яких є девіантною, не тільки не зникли, а навпаки, отримали подальший розвиток. Соціальне неблагополуччя проявляється у розпаді сімейних і родинних зв'язків, бездоглядності та бродяжництві дітей, вчиненні ними антигромадських вчинків і правопорушень, пияцтві та наркоманії. Рання соціальна дезадаптація призводить до формування покоління, що не вміє працювати, створювати сім'ю [3].

Однак соціальна дезадаптація процес оборотний, тому, на думку багатьох вчених і практиків, можна не тільки попереджати відхилення в соціальному розвитку дітей і підлітків, але і керувати процесом ресоціалізації соціально дезадаптованих дітей та підлітків.

Для повноцінної соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками необхідне створення для них системи закладів, завданнями яких мають бути:

- профілактика бездоглядності, бродяжництва, дезадаптації;
- психолого-медична допомога дітям, які потрапили з вини батьків чи у зв'язку з екстремальною ситуацією (в тому числі і з фізичним і психологічним насильством) у безвихідне становище;
- формування у дітей та підлітків позитивного досвіду соціальної поведінки, навичок спілкування і взаємодії з оточуючими людьми;
- виконання опікунських функцій у ставленні до тих, хто залишився без батьківської уваги і турботи, засобів до існування;
- психологічна і педагогічна підтримка, що сприяє подоланню кризових станів особистості;
- сприяння поверненню в сім'ю;
- забезпечення можливості отримати освіту;
- турбота про подальший життєустрій дітей [4].

Іншими словами, основна мета діяльності таких закладів – соціальний захист і підтримка дітей, їх реабілітація і допомога в життєвому визначенні. Це, зокрема, такі заклади: Центри соціально-трудова адаптації, Центри невідкладної соціально-психологічно-педагогічної допомоги, Центри сімейного виховання, Кризові центри, Психолого-медико-педагогічні служби, Центри постінтернатної